

СКИБА Оксана Петрівна,

доцент кафедри політології, соціології та філософії Державного університету «Київський авіаційний інститут», кандидат філософських наук, доцент;

СКИБА Іван Петрович,

доцент кафедри політології, соціології та філософії Державного університету «Київський авіаційний інститут», кандидат філософських наук

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Поняття «національна ідентичність» є досить складним і багатогранним і тому виступає предметом досліджень багатьох наук. У найширшому сенсі «ідентичність» означає усвідомлення особистістю своєї належності до певної спільноти, що допомагає їй самовизначитися в сучасному культурно-історичному просторі і більш впевнено орієнтуватися у світі. Дане поняття стало предметом уваги багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема таких як Ю. Хабермас, Е. Сміт, С. Хантінгтон, Л. Грінфелд, К. Нілсен, К. Хюбнер, У. Кімлик, С. Шульман, М. Головатий, Л. Губерський, В. Пироженко, Т. Воропай, А. Колодій, В. Кремень, Л. Нагорна, М. Попович, М. Шульга тощо.

На формування і становлення ідентичності впливає багато чинників, таких як родина, релігійні переконання, традиції, друзі, засвоєна людиною система цінностей тощо. Національна ідентичність твориться самою особистістю, тісно пов'язана з її життєвим вибором, цінностями, свідомим ототожненням з тією чи іншою нацією. Нація формується в процесі культурно-історичного розвитку, об'єднана спільними звичаями, традиціями, нормами моралі, мовою, територією. Мірою рівня усвідомлення своєї належності до нації є поява національної свідомості, що свідчить про те, що людина поділяє інтереси, ціннісні орієнтації, звичаї і традиції даної спільноти. При формуванні національної самосвідомості також велике значення має «...етнічна ідентифікація (етнічність), тобто формування стійких уявлень людини про себе як про члена конкретної етнічної групи [5, с. 308].

Учені виділяють п'ять найважливіших чинників національної ідентичності:

- а) людські переконання;
- б) наявність спільного історичного минулого, обов'язків та уявлень про спільне майбутнє;
- в) спільні дії, тобто дієва ідентичність;
- г) спільна батьківщина, держава;

д) спільні характеристики, що об'єднуються поняттями «національного характеру», спільної культури та спільних політичних принципів (демократія, верховенство закону тощо) [4, с. 32]. Окрім цього, також важливим чинником, що впливає на формування ідентичності є наявність належної освіти та виховання. Саме вони складають основу фундаменту, на якому формується національна самосвідомість та національна ідентичність кожного українця.

Сьогодні серед важливих чинників, що впливають на процес формування національної ідентичності молоді, слід назвати, з одного боку, процеси глобалізації, а з іншого – різноманітні рухи, що спрямовані на збереження своєї унікальності, що виникають через відірваність значної частини населення від національних культурних цінностей та орієнтацію на західні цінності та шаблони поведінки. Національно-культурні цінності є вічними і протягом історичного розвитку лише збагачуються і розкриваються через нові грані, які дозволяють більш глибоко інтерпретувати їхній зміст і по новому осягнути складність проблеми формування національної культурної ідентичності сьогодення. Більш глибокі знання про національні культурні цінності, традиції, звичаї сприяють формуванню національної ідентичності та збереженню рідної національної культури.

Українці, маючи більш ніж тисячолітню історію, можуть презентувати себе як свідому націю з високими ідеалами і власною самоцінністю. У такому ракурсі національна ідентичність постає призмою, через яку розглядається багато аспектів сучасного життя, включаючи проблеми національного самовизначення. Оскільки національна ідентичність поняття надзвичайно різнопланове і багаторівневе, то однією з його складових є культурна ідентичність. Культурна ідентичність полягає в усвідомленому ототожненні людської особистості з певною культурою, прийняття її моральних норм, цінностей та моделей поведінки. Залежно від культурної ідентифікації особистості формуються світоглядні орієнтації, культурні і моральні цінності, знання мови тощо.

При становленні української національної ідентичності виникають певні складнощі, оскільки вона містить в собі суттєві відмінності в уявленнях про спільне історичне минуле країни, яке визначає сучасний образ нації та держави і особливості їхнього сприйняття громадянами. Як справедливо відмічає В. Середа, відновлення структури «історичної ідентичності», зокрема її трьох основних елементів (календарних свят, історичних осіб, головних періодів і подій, тощо), свідчить, що інституалізація історичної пам'яті та історичної ідентичності великою мірою пов'язана з регіональністю [3].

Якщо для становлення культурної ідентичності основним критерієм є наявність групи людей, що мають спільну культуру, то для національної – важливу роль відіграє наявність політичної спільноти, яка прагне здобути суверенність або вже її здобула. Наявності спільної мови, походження, традицій, культури, ще не достатньо, щоб претендувати на національну ідентичність, політично оформлену націю. Культурну ідентичність спільноти

доречно розглядати як етап, який із необхідністю передує творенню національної ідентичності [2, с. 5].

Деякі учені справедливо пропонують чітко розрізняти поняття «ідентичності», що відноситься до національних спільнот загалом, від поняття «індивідуальної національної ідентичності», яка постає лише одним із аспектів, хоч іноді дуже важливим, інтегральної ідентичності окремого індивіда [1, с. 45]. Зміст індивідуальної національної ідентифікації складає суб'єктивне відчуття єдності з певною національною спільнотою на основі прийняття групових ціннісних орієнтацій та моральних норм. А національна ідентифікація постає як соціально-психологічний процес ототожнення людини зі своєю нацією, як особлива форма соціалізації людини, що спрямована на формування особистості як суб'єкта певної національної спільноти.

У цьому контексті доцільно розглядати поняття національної ідентичності у двох аспектах: філософсько-антропологічному – як індивідуальний процес усвідомлення належності до певної нації, національної культури, і в соціально-історичному – осмислення національних особливостей як імперативу у визначенні історичного шляху розвитку нації. Учені, як правило, виділяють два типи національної ідентичності, причому дають їм різні назви: громадянський й етнічний, політичний і культурний, революційний і трайбалістський, ліберальний та інтеграційний, раціонально-асоціативний і органічно-містичний, громадянсько-територіальний та етнічно-генеалогічний, – або просто патріотизм і націоналізм [2, с. 4]. Тут вказана дихотомія, у межах якої за традицією відмінності тлумачаться з позиції переваг одного з полюсів. Так, у кожній парі перший тип національної ідентичності розглядається часто як «позитивний», заснований на добровільному суспільному договорі, приєднатися до якого можуть всі бажаючі люди, а інший – як виключно «негативний», доступ в який мають лише обрані, що володіють певним набором базових етнічних і культурних ознак. Сьогодні, в умовах глобалізації, визначення національної ідентичності відбувається не тільки на раціональному рівні, а і на сакральному. Традиції, морально-етичні та релігійні уявлення створюють таке собі недоторканне ядро і мають великий вплив на формування життєвої атмосфери національної спільноти та виступають одним із важливих чинників формування ідентичності.

Отже, національна ідентичність – це цілісне явище, що містить елементи культурної ідентичності, які сформувалися протягом історичного розвитку (спільне минуле, традиції, мова, культура, сакральне ядро) та громадянської, яка основана на добровільних угодах щодо умов соціально-політичного співіснування. За своїм змістом національна ідентичність постає як нероздільна сукупна єдність світоглядних ціннісних орієнтацій і соціально-політичних норм співжиття, які сприймають та поділяють більшість громадян країни.

Список використаних джерел

1. Гнатюк О. Прощання з імперією: українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2005. 528 с.
2. Козловець М. А. Національна ідентичність як соціокультурний феномен. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 60. Філософські науки. 2011. С. 3–11.
3. Серeda В. Регіональні виміри українського соціуму: історичне минуле і національні ідентичності. *Агора. Україна – регіональний вимір*. Вип. 3. Київ : ТОВ Стілоc, 2006. С. 29–41.
4. Українська людина європейському світі: виміри ідентичності. Київ : УБС НБУ, 2015. 609 с.
5. Чернуха В. П. Національна ідентичність як індикатор сформованої особистості. *Національна ідентичність як проблема науки й освіти*. Київ : ІОД НАПН України, 2020. С. 307–312.

СМАЗНОВА Ірина Сергіївна,
запрошений дослідник Департаменту
політики та міжнародних відносин
Йоркського Університету, професор
кафедри філософії Національного
університету «Одеська юридична
академія», доктор юридичних наук,
професор

ВІЙНА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

В основі правової ідентичності лежить уявлення про людину як найвищу цінність. Недарма С. П. Рабінович наголошував: «...для суспільства і держави такою цінністю є саме людина» [1, с. 335]. Війна зробила це положення не лише теоретичним, а й екзистенційно пережитим. У широкому сенсі під правовою ідентичністю розуміють усвідомлення особою або спільнотою своєї належності до певного правового порядку, прийняття його цінностей, норм і принципів, а також готовність діяти відповідно до них. Вона формується через правову культуру, правосвідомість, соціалізацію та досвід взаємодії з державою.

Війна є унікальним чинником трансформації правової ідентичності, оскільки радикально змінює досвід взаємодії громадян з державою, актуалізує гідність як центральну правову цінність, робить право інструментом виживання та активує громадянську відповідальність. У цих умовах